

Budapesti Levéltári Mozaikok

2020/4. szám (régi sorozat 6. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2020.4](https://doi.org/10.56045/BLM.2020.4)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/10/leveltari-mozaikok-6/>

GARAMI ERIKA

Kölcsönjegy Budapest élelmezéséért

1945 februárjában a Budapesti Nemzeti Bizottság a főváros katasztrofálissá vált közellátásának biztosítására élelmezési kölcsönjegy bevezetéséről döntött, mivel a szigorú korlátozó intézkedések, a jegyrendszer nem hozott megnyugtató megoldást. A jegy fedezete a székesfőváros minden vagyona és jövedelme volt. Eredetileg nem szántak a jegynek pénzforgalmi szerepet, de a visszafizetést úgy oldották meg, hogy adó- és lakbérfizetésre, illetve korlátozottan élelmiszer vásárlásra is fel lehetett használni.

Kulcsszavak: *főváros, székesfőváros, Budapest, élelmezés, közellátás, kölcsönjegy, 1945-1946, pengő*

1945 januárjában és februárjában a székesfőváros közellátása, ezen belül is az élelmiszerellátás katasztrofális helyzetben volt. Az előző évi készletek kifogytak. Azt a keveset, ami rendelkezésre állt, be kellett jelenteni, szabályozták, hogy a különböző élelmiszer típusokból egy-egy személy mekkora mennyiséget tarthatott. Számos élelmiszert csak jegyre lehetett kapni. A mindennapok részévé vált – többek között – a takarékoság, a korlátozás, a tiltás, a fejadag, a beszolgáltatás, a népkonyha és a jegyrendszer.

Budapest közélelmezési megbízotti feladataival Vas Zoltánt bízta meg a Debrecenben működő kormány. A széles jogkörrel felruházott közellátási kormánybiztos feladat- és hatáskörét a 256/1945. ME. sz. kormányrendelet határozta meg. Pozíciója ideiglenes volt, elsősorban az élelmiszerek beszerzése, összegyűjtése és szétosztása állt a fókuszban, illetékessége Budapest és vidéke területére, azaz a majd hivatalosan 1950-ben létrehozandó Nagy-Budapestre terjedt ki. (Maga a Nagy-Budapest kifejezés rendszeresen előfordul az 1945-ös iratokban.) Fő feladata a főváros élelmezésének biztosítása volt, ennek végrehajtására a kormánybiztos létrehozta a Budapesti Közellátási Kormánybiztosságot, amely az ostrom befejezését követően február 15-étől augusztus 1-ig működött. Első intézkedései között a főváros élelmiszer készleteinek növelését tűzte ki célul. A Fővárosi Közlönyben külön rovatot nyitottak a „Közellátási kormánybiztos rendeletei” címmel, szigorú rendeletek sora látott napvilágot az élelmezéssel kapcsolatban. A végrehajtáshoz pénz nem állt rendelkezésre, a kormány nem tudott anyagi fedezetet adni, ezért a pénz előteremtésére a város a lakókhoz fordult. Budapest népe állami, hatósági és banki segítség nélkül saját maga mentette meg magát az éhhaláltól – hangsúlyozták a kortársak. További terhet rótt a városra a Vörös Hadsereg Budapestre vezényelt katonáinak ellátása is.

1. kép. Vas Zoltán, élelmezési kormánybiztos beszédet mond. 1945. április 2.
(Fortepan 128464, adományozó: Bauer Sándor)

Budapest lakossága kölcsön útján finanszírozta meg saját élelmezését. [A Budapesti Nemzeti Bizottság 1945. február 21-i ülésén](#) hatalmazta fel a főváros polgármesterét a székesfőváros első népkölcsönének kibocsátására élelmezési kölcsönjegy néven 50.000.000 pengő értékben 1945. március 1-i keltezéssel. A fedezetet Budapest székesfőváros „mindennemű ingó és ingatlan vagyona és összes jövedelme” jelentette. A jegy három aláírója: dr. Csorba János polgármester (a tisztséget 1945. január 19. és május 16. között töltötte be), Beliczay tanácsnok és Gitye főszámvevő. Csorba Jánost a polgármesteri székben a februártól májusig Budapest közellátási kormánybiztosaként működő Vas Zoltán követte, miközben a közellátási posztot is megtartotta. A kölcsönjegyekre a bankjegyekhez hasonló büntetőzáradékot tettek, mi szerint „A kölcsönjegy utánzásáért törvényszabta büntetés jár”. A jegyeket a Városháza épülettömbjében működő Fővárosi Házinyomda nyomtatta.

2. kép. Százpengős élelmezési kölcsönjegy elő- és hátoldala.

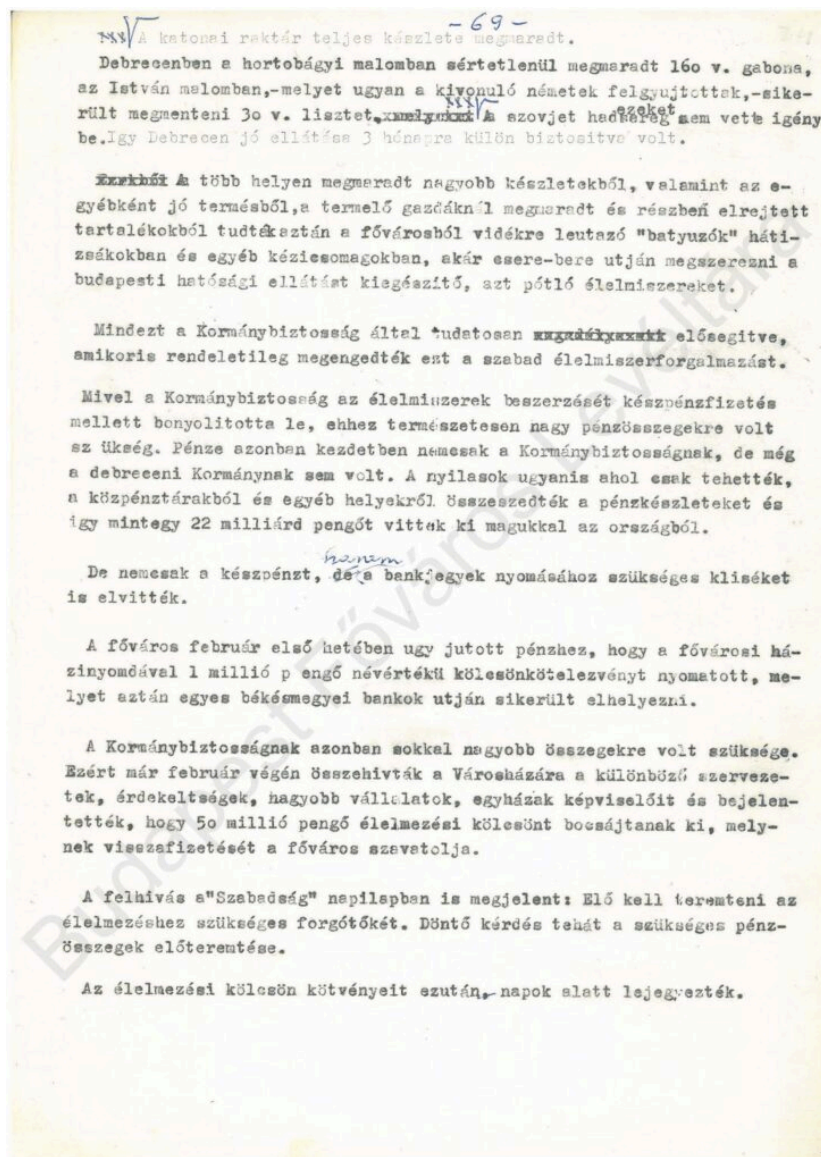
A hat hónapos lejáratú időre, bemutatóra szóló, kamatmentes kölcsön címletei eredetileg 100, 200 és 500 pengőre szóltak. Óvatosságból először csak a 100-asokat és a 200-asokat adták ki, az 500-as túl magas címletnek bizonyult ekkor. Utóbbiból tévedésből mégis kikerült néhány egy pénzügyintézethez, ezeket végül nem használták fel, a főváros vissza sem váltotta. Pótlólag intézkedtek 50 pengős címletek kibocsátásáról is 20 millió pengő értékben. Az igényekhez jobban igazodó címletmegosztást szolgáltatta a kisebb címlet kibocsátása, így az alacsonyabb címletű bankjegyek tulajdonosait is be tudták kapcsolni az akcióba. A kölcsön összege

változatlan maradt, mivel egyidejűleg 15 millió pengő értékű 200 pengős és 5 millió pengő értékű 500 pengős kölcsönjegyet zároltak.

3. kép. Széll Kálmán tér, ideiglenes piac. (Fortepan 45551, adományozó: Fortepan)

Közel 40 millió pengő folyt be a jegyzésből, amelyet április 25-i nappal zártak le. Hat hónap leteltével, szeptember 1. után kamatmentesen, levonások nélkül kellett visszaváltani a kijelölt intézményeknek, amelyek a jegyeket forgalmazták, azaz a székesfőváros központi pénztárának a Városházán, Budapesten kerületi elöljáróságainak és adóhivatalok pénztárainak, a pénzügyintézeteknek, valamint vidéken a postatakarékpénztáraknak is. Fontosságára utal az az intézkedés, hogy még a jegyek elkészülte előtt lehetővé tették a jegyzést a budapesti pénzügyintézeteknél ideiglenes elismervény ellenében. Amennyiben az a 20.000 pengőt meghaladta, a jegyzések ellenértékét naponta kellett a kerületi és adókerületi pénztáraknak a központi pénztárba, a Városházára beszállítani. Tekintettel a nehéz körülményekre jutalékot vagy költséget nem volt szabad a jegyzésért, illetve a nyomtatványokért felszámítani. A jegyzés ellenértékét Budapest közellátási kormánybiztosa kezelte, és szintén ő jogkörébe tartozott az utalványozás. A kormánybiztos felkérte a város a jegyzésben résztvevő intézményeket, hogy a jegyzést tekintsék a főváros újjáépítése érdekében kifejtett lelkes közmunkának. A lakosság részéről áldozatvállalásnak tekinthető a jegyzés, a bankjegyek előkerülésével tudott az elakadt pénzfogalom ismételten felélénkülni még a hiperinfláció megindulása előtt. A főváros a jegyzésből befolyt összegekért tudott vidéken élelmiszerhez jutni, valamint gondoskodni azoknak Budapestre való szállításáról.

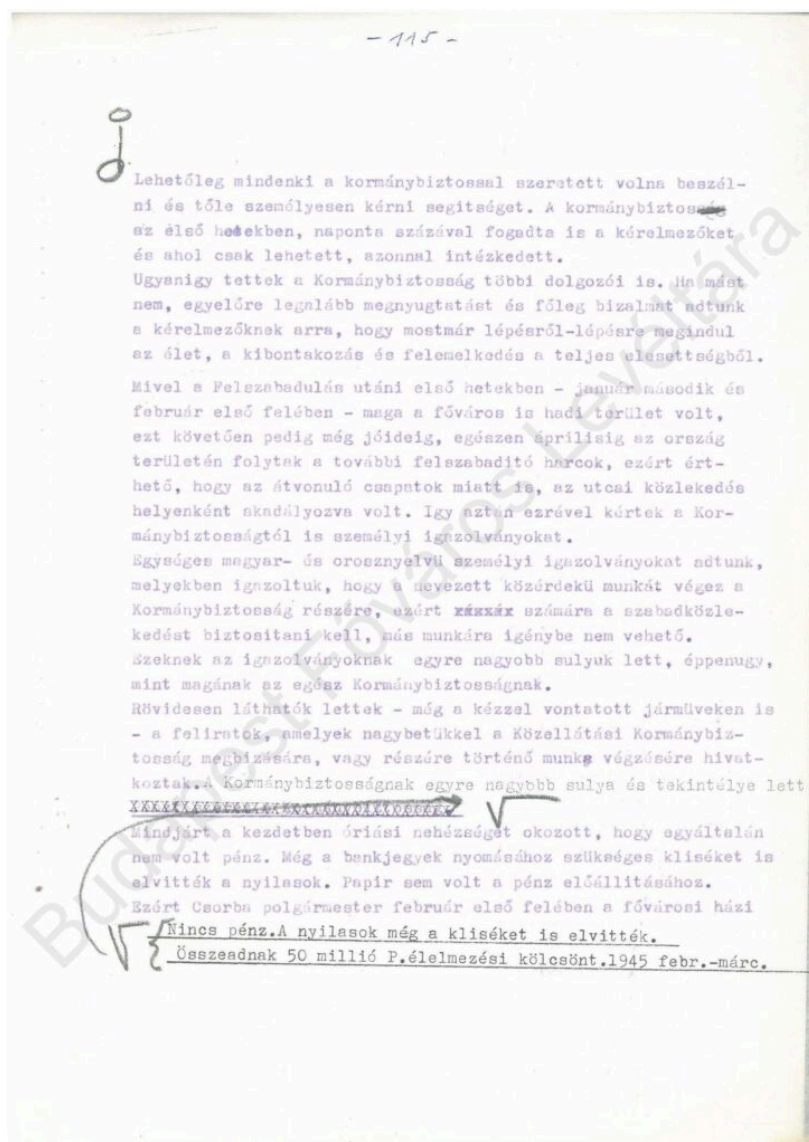

4. kép. Részlet Gámenczy Béla jogász, székesfővárosi képviselő (1915-1981) Enni vagy nem enni című kéziratából. (BFL XIV.52.3. 2. tétel 69-70. p.)

„Budapestiek! Hiányzik a burgonya, nincs lisztünk, nincs zsír. A háziasszonyok nem tudnak egyetlen tápláló ebédet se főzni, mert messze van a hús, nem kapnak egyetlen fej káposztát se... Elő tehát a rejtegetett pénzzel... és lesz minden közszükségleti cikk, ha kis és nagy összegekkel élelmezési kölcsönt jegyzünk.” – hirdette a kölcsön népszerűsítésére kiadott falragaszok egyike. Az Athenaeum és a Fővárosi Házinyomda többféle plakátot is nyomtatott, és a napilapok is a jegyzést népszerűsítették akár csak egy „Jegyezz élelmezési kölcsönt!” mondattal, ahogy a Népszava tette. A jegyzésben a szakszervezetek, a gyárak és a vállalatok jártak élen. A kölcsön javára tartottak akciókat üzemek, pártszervezetek, labdarúgó mérkőzések bevételeit ajánlották fel, az Operaházban pedig több díszelőadást tartottak. A művészek, köztük Karády Katalin, Bajor Gizi, Székely Mihály, ellenszolgáltatás nélkül vállalták a fellépést. A földszinti és páholyjegyeket 120 pengőért értékesítették, minden jegyhez 100 pengős élelmezési kölcsönjegyet kapott a néző. „Minthogy pedig az élelmezési kölcsönjeggyel lakbért, adót fizethetünk, a földszint és a páholyok közönsége tulajdonképpen személyenként 20 pengőért nézheti meg az előadást, míg az olcsóbb helyeken a rendes esti helyáradak érvényesek.”

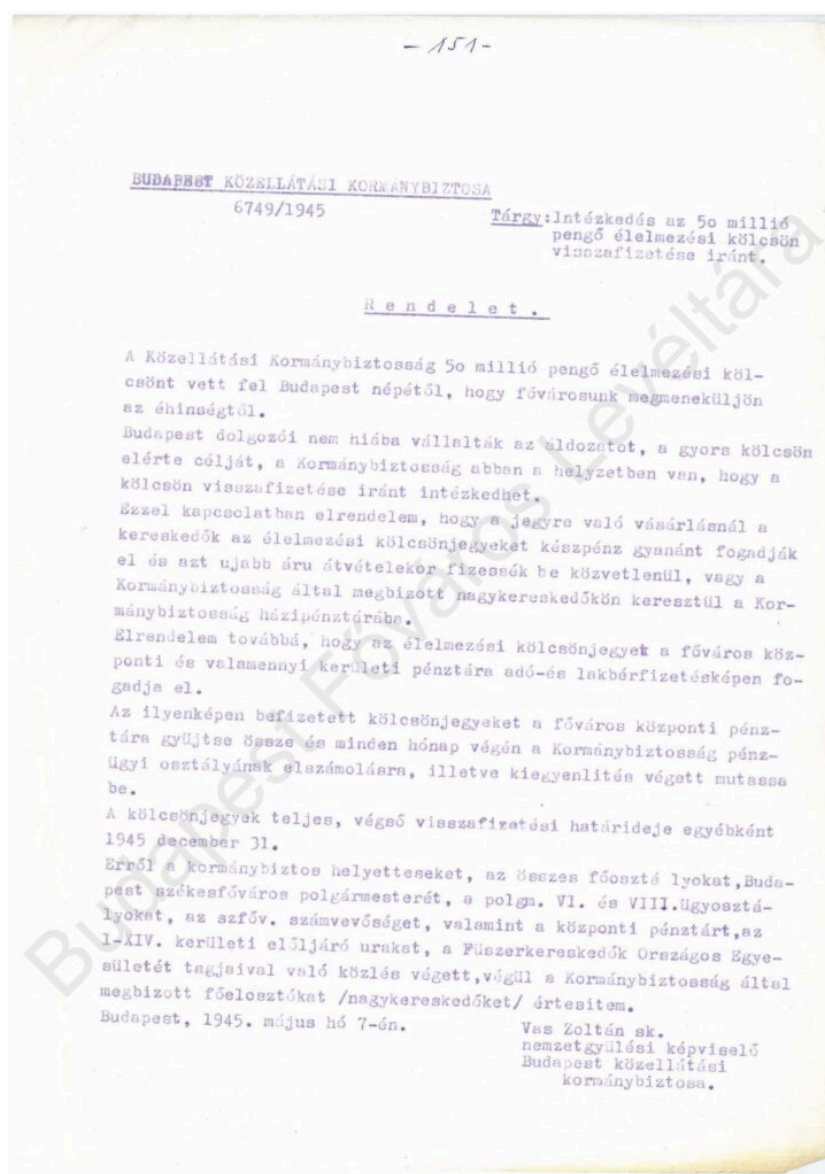
– írta a *Szabadság* 1945. március 16-i száma. A bevételt, 30.000 pengőt ajánlottak fel a jegyzésre. Összehasonlításként: a napilapok 60 fillérbe, a Fővárosi Közlöny egyes számai 50 fillérbe, 1 kg liszt 65–80, 1 kg kenyér 80, 1 tojás 5–7,60 pengőbe kerültek márciusban Budapesten. Bevezették a jegyrendszert, ami érintette többek között a kenyeret, lisztet, tojás, hagymát, a vállalatok étkezdéjében adott egytál ételt. Egy kenyér-jegy 10 dkg, egy liszt-jegy 7 dkg átvételére jogosított fel.

A visszafizetést a kormánybiztosság úgy oldotta meg, hogy a kölcsönjegyeket már lejártuk előtt korlátozott készpénzfunkcióval ruházta fel. Május 1-től december 31-ig pedig adó- és lakbérfizetésre is fel lehetett használni, élelmiszervásárlásra pedig azokban az élelmiszerárúszító üzemekben, fogyasztási szövetkezetben, köztisztviselők üzleteiben és tejüzemekben, amelyekben a kormánybiztosság áruját jegyre árusították. Sőt, nemcsak a jegyeket kellett készpénzként elfogadni, hanem a visszajárót is kötelesek voltak készpénzben kifizetni. Erről a napilapok is tájékoztatták a lakosságot. A kölcsönjegyek még magánforgalomban is előfordultak fizetéskor. Aki tehette, kölcsönjeggyel fizetett. 1945. december 31-ig valamennyi élelmezési kölcsönjegyet visszaváltotta a főváros.

5. kép. Részlet Gámenczy Béla jogász, székesfővárosi képviselő A jegyrendszer története 1940-1952 című kéziratából. (BFL XIV.52.3. 1. tétel 115-117. p.)

Egyesek sikeresnek ítélték a jegyzést, míg mások szerint nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A fő cél a tőkegyűjtés volt, s a befolyt összeg, bár jelentős volt, elmaradt a várakozástól. A korabeli sajtó sikertörténetként mutatta be a kölcsönjegy-rendszert. „A közellátási kormánybiztosság 50 millió pengő élelmezési kölcsönt vett fel Budapest népétől, hogy fővárosunk megmeneküljön az éhhaláltól. Budapest dolgozói nem hiába vállalták az áldozatot. A gyors-kölcsön elérte célját és visszafizetésre kerül.” – adta hírül a Kossuth Népe és a Népszava 1945 májusában. A gyors kölcsön valóban nagymértékben hozzájárult a főváros élelmezési gondjainak enyhítéséhez, további, hasonló kölcsön kibocsátására nem került sor. A főváros vezetése által kezdeményezett, 1945-ös élelmezési kölcsönjegy a főváros legnagyobb megvalósult szükségpénz-kibocsátása, egyedülálló Budapest történetében.

6. kép. Vas Zoltán, Budapest közellátási kormánybiztosa rendelete az 50 millió pengő élelmezési kölcsön visszafizetéséről, 1945. május 7. (másolat, BFL XIV.52.3. Gámenczy Béla jogász, székesfővárosi képviselő iratai: A jegyrendszer története 1940-1952, 1. tétel kézirat, 151. p.)

[Garami Erika főlevéltáros](#) az ELTE-n történelem és angol tanári szakon szerzett diplomát. Kutatási területe a modern kori pénz- és pénzügytörténet. Doktori disszertációját Kossuth Lajos 1860–1861-es londoni bankókibocsátásáról és peréről írta.

Impresszum
Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921